

Др РАСТКО ВАСИЋ

ФИБУЛЕ ИЗ МОЈСИЊА

Др Растко Васић
Археолошки институт САНУ
УУ 11000 Београд

UDK: 903.5 (497.11)

У оквиру научно-истраживачког пројекта „Некрополе под тумулима у чачанском крају” истражене су 1997. и 1998. године три хумке у селу Мојсињу, 20 км источно од Чачка, на локалитету Лугови-Бент. Резултати су били веома добри, пре свега прве, 1997. године, када су у ископаној хумци (тумул I) нађени богати гробови из средњег бронзаног доба, као и један број гробова из раног и старијег гвозденог доба.¹ У тумулима II и III, истраженим 1998. године, гробови из бронзаног доба нису пружили много материјала, али су, с друге стране, хоризонти раног и старијег гвозденог доба били богато заступљени и дали бројне налазе. Године 1999. било је предвиђено да се истражи четврта хумка на

1. I. Nikitović, R. Vasić, M. Stojić, *The Mound Necropolis Lugovi-Bent in Mojsinje, Сјаринар*, NS 48, 1997, 123 sqq.; Л. Никитовић, *Налазишта гвозденог доба у околини Чачка*, Зборник радова Народног музеја, XXVII, 1997, Чачак, 18 sqq.

овом локалитету и тиме окончају истраживања, али, из објективних разлога (општа политичка и економска ситуација и веома ограничена материјална средства), питање је да ли ће и када ће то бити могуће.

На овом месту стога желео бих да кажем неколико речи о фибулама нађеним у овим хумкама, које на веома прецизан начин хронолошки и културно одређују хоризонт старијег гвозденог доба, с обзиром да су фибуле по својим карактеристикама најосетљиви тип праисторијског материјала у овом смислу. Занимљиво је, такође, да је у овој некрополи нађено више фибула из овог периода него уопште до сада у околини Чачка, што још више истиче њихов значај.

Откривено је укупно пет фибула од бронзе и две у хумци 1 и три у хумци 2.

У хумци 1, у групном налазу означеном као гроб 3, откривени су један људски зуб, једна бронзана перла, више ћилибарских перли и две фибуле.² То су:

1. Двопетљаста лучна фибула са четвртастом ногом и два отвора на нози. Попречни урези уз две петље налазе се на луку на глави и нози фибуле. Нога је такође украшена вертикалним двојним урезима. Нога је оштећена, а недостаје део игле. Дужина фибуле је 4,1 цм. (Сл. 1)

2. Фрагментована једнопетљаста лучна фибула са прстенастим украсима на средини и на крајевима лука. Лук је украшен вертикалним урезима. Трапезаста или издужена троугаона нога није сачувана, као ни петља и игла фибуле. Дужина очуване фибуле износи 2,9 цм. (Сл. 2)

У хумци 2 нађене су ван гробних целина три фибуле, које су вероватно припадале растуреним гробовима.

3. Двопетљаста лучна фибула са троугаоном ногом. Лук је украшен вертикалним украсима на средини и на крајевима. Нога је оштећена и одломљена од лука, игла недостаје. Дужина очуване фибуле је 5 цм. (Сл. 3)

4. Наочараста фибула, без осмичастог украса на средини, деформисана и извијена. Дужина 3,4 цм. (Сл. 4)

5. Потпуно очувана наочараста фибула без осмице у средини. Дужина 6 цм. (Сл. 5)

Фибула бр. 1 припада типу двопетљастих фибула са четвртастом ногом и два отвора на луку који је настао највероватније као даље варирање двопетљастих фибула са ногом у облику тзв. беотског штита, у

2. Л. Никитовић, Р. Васић, М. Стојић, оп. цит., 127 sq., Фиг. 21.

време када су ове фибуле постале мање и финије израде. Облик се везује за Гласиначку висораван, где је нађено неколико стотина комада³ и по свему судећи је настао на овом простору. Датује се шире у VI век пре н.е.⁴ Ван Гласинца јављају се у Херцеговини у Љубомиру⁵, у долини реке Мати у северној Албанији⁶ и Доњој долини на Сави у северној Босни.⁷ Занимљиво је истаћи да у околини Ужица и Прибоја, где је откривен велики број фибула чије је порекло на Гласинцу, овај тип се јавља само у Ражани код Косјерића.⁸ У Србији је, дакле, наш комад други налаз овог типа фибуле и несумњиво указује на утицај са Гласинца на околину Чачка.

Фибула бр. 2 припада једнопетљастим фибулама са дугметастим или прстенастим украсима на луку и трапезастом или троугаоном ногом, која је, такође, раширена на Гласиначком подручју⁹, али и у околини Ужица, у Пилатовићима, Годљеву, Ражани, Кривој Реци, итд.¹⁰ Овај облик је, иначе, најраширенији од ових гласиначких фибула са троугаоном или трапезастом ногом и јавља се у Србији у Новом Пазару, Кленовику и околини Пожаревца, у Карагачу на Косову, Банаштору у Срему, у Херцеговини, Босни, северној Албанији, у Словачкој, итд.¹¹ Појава ове фибуле у Мојсињу могла се, дакле, на основу раширености типа, потпуно очекивати. Облик се датује од прве половине VI до прве половине V века пре н.е. На основу тога, гроб из хумке 1 би највероватније припадао другој половини, или прецизније трећој четвртини VI века пре н.е.

Фибула бр. 3 припада широко распрострањеном типу двопетљастих фибула са глатким луком и троугаоном ногом, које су познате готово са читавог Балкана и датују се од краја VIII до VI века пре н.е.¹² Према облику троугаоне стопе, која може бити већа, мања, вертикал-

3. А. Бенац – Б. Човић, *Гласинац 2*, Сарајево, 1957, 101.

4. *Ibid.*, 101 sq.

5. В. Атанацковић-Салчић, *Прелиминарни извештај са истраживања праисторијских тумула у Љубомиру*, *Трибуни*, 3, 1977, 36 Г. 2, 4.

6. Albanien, Schätze aus dem Land der Skipetaren. Katalog-Handbuch, 1988, Nr. 92 (Rrethe Bajze).

7. С. Трухелка, *Der vorgeschichtliche Pfahlbau in Savebette bei Donja Dolina*, *Wiss. Mitt. Bosn. Herz. IX*, 1904, T. 65, 23 (Н. Шокић, *Гроб 31*); 76, 21 (И. Стипанчић *Гроб 16*).

8. M./D. Garašanin *Neue Hügelgäuforschung in Westserbien*, *Archaeologia Jugoslavica*, 2, 1956, A66. 11.

9. Бенац-Човић, *оп. цит.*, 103.

10. Р. Васић, *The Early Iron Age Regional Groups in the Uzice Area*, „*Balkanica*”, XXVIII, 1997, 45 sqq.

11. Comp. R. Vasić, *Die Fibeln im Zentralbalkan*, *PBF XIV*, 12, Stuttgart, 1999, Nr. 691–772.

12. S. Gabrovec, *Dvozankaste ločne fibule*, *Годишњак*, VIII/6, Центар за балканолошка испитивања Сарајско 1970, 24 sqq. T. IV–VI.

но или хоризонтално издужена, разликује се више варијанти.¹³ Према величини, облику ноге и урезаним украсима на луку наша фибула је најсличнија онима нађеним у Пилатовићима, у гробовима 5 и 6 тумула V, заједно са наочарастим фибулама без осмица у средини.¹⁴ Ови гробови би се датовали највероватније у прву половину VI. века пре н.е. То говори о повезаности ове фибуле са ужичким регионом, односно гласиначком висоравни.

Фибуле бр. 4 и 5 припадају наочарастим фибулама без осмица у средини. Наочарасте фибуле су један од најраспрострањенијих типова фибула уопште, постоје два основна облика, са и без осмичастог украса у средини између два диска од навијене жице, и јављају се од млађег бронзаног доба до краја старијег гвозденог доба, с тим што су се у појединим периодима јављале у различитим областима.¹⁵ У западној Србији познате су само наочарасте фибуле без осмица у средини, које се датују у старије гвоздено доба са локалитета Глободер код Крушевца, Будишић, Прњавор код Бадовинаца у Мачви, Ражана код Косјерића, Средња Добриња, Стапари, Узићи и Пилатовићи око Ужица, Забрњица код Прибоја, околина Ваљева, итд.¹⁶ При томе се може приметити да су веће и масивније фибуле карактеристичне за раније време – за VIII и VII век пре н.е., док су мањи комади чешћи у VI и почетком V века пре н.е. Наше комаде треба највероватније датовати у VI век пре н.е.

Уопште узевши, свих пет фибула могу се датовати у период од прве половине до друге половине VI века и указују на везе чачанског краја са ужичком облашћу и Гласинцем у то време. Занимљиво је приметити да неки други гробови у околини Чачка, у Атеници¹⁷, Мрчајевцима¹⁸ и нешто даље у Љуљацима код Крагујевца¹⁹ не садрже фибуле – фибула у Атеници управо потврђује правило, јер је нађена у веома богатом гробу једне кнегиње, који би морао да садржи бар 12 фибула ако је овај облик накита био у употреби²⁰ – на основу чега би се морало закључити да су ови гробови хронолошки млађи и да припадају времену

13. Idem. Comp. R. Vasić *Die Fibeln im Zentralbalkan*, Nr. 286–317.

14. Ibid., No. 299–301.

15. T. Bader, *Die Fibeln in Rumänien*, ПБФ XIV, 6, München, 1983, 56 sqq. T.44.

16. R. Vasić, *Die Fibeln im Zentralbalkan*, Nr. 103–175 (Велики број ових фибула није публикован и овде је први пут систематски обрађен).

17. М. Букнић–Б. Јовановић, *Илирска кнежевска некропола у Атеници*, Чачак, 1966.

18. Л. Никитовић, оп. цит. 14 sqq.; М. Стојић, *Локалитет Гушавац у Мрчајевцима*, Зборник радова Народног музеја, XXVII, 1997, Чачак, 27 sqq.

19. Д. Срџковић, *Трибалски гробови у Љуљацима*, *Сџаринар*, NS 40–41, 1989–1990, 141 sqq.

20. Comp. R. Vasić, *О етничкој припадности кнежевских гробови у Атеници*, Зборник радова Народног музеја, 25, 1995, Чачак, 17 sqq.

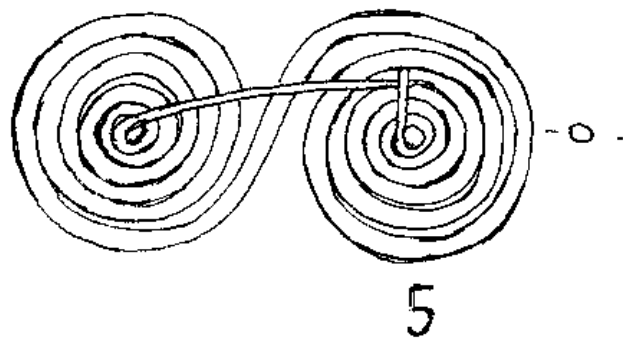
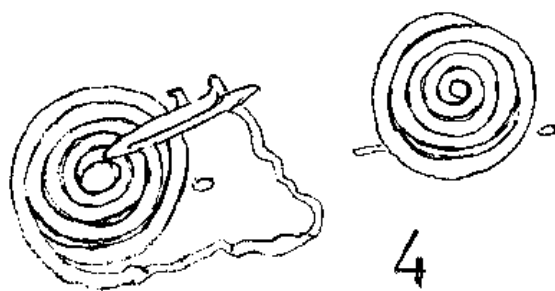
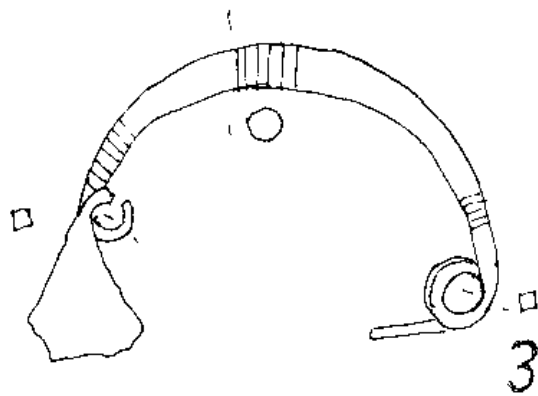
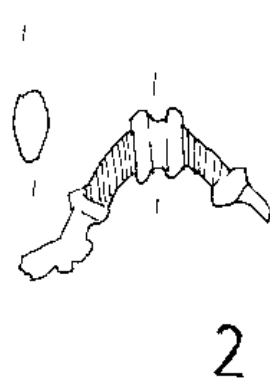
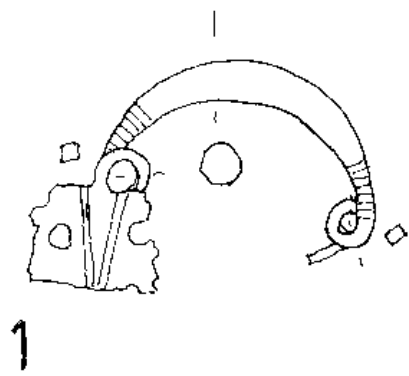
када је гласиначки, односно ужички утицај престао да буде јак²¹. Да ли је реч о истој популацији која је одбацила после неколико деценија фибуле као део ношње, или је реч о мањим племенским померањима у овој области, показаће тек детаљније анализе целокупног материјала гвозденог доба у овом региону. Стога ће и будућа ископавања последњег тумула некрополе у Мојсињу бити изузетно занимљива, уосталом као и даљи рад на пројекту у оквиру којег су вршена ова ископавања.

FIBULES DE MOJSINJE

L'auteur analyse les cinq fibules en bronze qui ont été mises au jour au cours des travaux archéologiques dans la nécropole située au-dessous des tertres du village de Mojsinje, dans le cadre du projet „Exploration des tertres préhistoriques dans la région de Tchatchak”. Malgré la dégradation de certaines de ces fibules, il a été possible d'en identifier les types avec précision. L'une est une fibule en arc, à deux boucles, au pied carré et à jour, une autre à une boucle, aux saillies annelées sur l'arc et au pied triangulaire, une troisième, en arc, à deux boucles et au pied triangulaire et les deux dernières, en forme de lunettes, sans comporter, au milieu, un ornement en forme de huit. Les deux premières fibules datent du troisième quart du VIe siècle avant notre ère, la troisième, de la fin du VI- I^e siècle avant notre ère ou de la première moitié du VIe, alors que les deux dernières peuvent être situées à n'importe quelle période du VIe siècle avant notre ère. Toutes les cinq dénotent l'influence que les régions occidentales, celles des environs d'Oujitzé et du plateau de Glassinatz avaient exercée sur le territoire de Tchatchak entre la fin du VIIe siècle avant notre ère et le troisième quart du VIe.

Rastko Vasić

21. У том смислу говори и двонетљаста лучан фибула са ногом у облику беотског штита, нађена у Пријевору код Чачка која се датује у крај VII или почетак VI века пре н.е. и највероватније везује за западне области – Ужице и Гласинац, *сопр.* Л. Никитовић, *оп. цит.*, 12 sq. Т. В/8.

Фибуле из Мојснџа